

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Valašsko v tvorbě Jiřího Křenka

Simona Ondryášová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji závěrečnou bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím informačních zdrojů, které jsou v práci citovány.

V Olomouci dne

.....

Simona Ondryášová

Poděkování

Děkuji Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D., za odborné vedení mé bakalářské práce, pomoc a poskytování cenných rad.

Anotace

Jméno a příjmení:	Simona Ondryášová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Valašsko v tvorbě Jiřího Křenka
Název práce v angličtině:	Wallachia in the work of Jiří Křenek
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá životem a dílem Jiřího Křenka, spisovatele z Valašska. Pozornost je především upřena na román Vesničanka, který je předmětem interpretace. Je zde také kapitola věnující pozornost problematice regionu v literatuře. Hlavním cílem práce je interpretace románu a analýza vybraných motivů.
Klíčová slova:	Jiří Křenek, regionální literatura, Valašsko, motivy, příroda
Anotace práce v angličtině:	The bachelor's thesis focuses on the life and works of Jiří Křenek, a writer from Wallachia. The main attention is given to the novel „Vesničanka“, which is the subject of interpretation. There is also a chapter devoted to the issue of the region in literature. The primary goal of the work is to interpret the novel and analysis of selected motives.
Klíčová slova v angličtině:	Jiří Křenek, regional literature, Wallachia, motives, nature
Přílohy vázané v práci:	Bez příloh
Rozsah práce:	37 stran
Jazyk práce:	Čeština

Obsah

Úvod	6
1 Problematika regionu v literatuře.....	7
1.1 Historické kořeny a vývoj regionalismu	7
1.2 Regionální literatura jako součást národní kultury	7
1.3 Vliv kulturních a sociálních faktorů	8
1.4 Problematika regionální tvorby	8
2 Jiří Křenek – spisovatel (klasifikace díla)	10
2.1 Život Jiřího Křenka	10
2.2 Dílo Jiřího Křenka – charakteristika tvorby, klasifikace	12
2.2.1 Období okupace.....	13
2.2.2 Valašsko pozdější doby	13
2.2.3 Život ve velkoměstě	14
2.2.4 Povídky z vojny	15
2.2.5 Literatura pro děti a mládež	15
2.2.6 Scénáristická tvorba.....	16
3 Valašsko v tvorbě Jiřího Křenka (interpretace a analýza vybraných motivů)	17
3.1 Interpretace románu Vesničanka	17
3.1.1 Kompozice.....	21
3.1.2 Časoprostor.....	21
3.1.3 Postavy	23
3.2 Analýza motivu a tématu stáří.....	28
3.4 Analýza motivu a tématu přírody	32
Závěr	35
Zdroje.....	36

Úvod

Cílem této bakalářské práce je tvorba valašského spisovatele Jiřího Křenka, zařazení jeho tvory s důrazem na Valašsko a také analýza a vyhledání vybraných motivů. Jeho díla reflektují nejen krajinu, ale i život a tradice na Valašsku.

Moje osobní motivace pro výběr tohoto tématu pramení z rodinného původu, protože část mé rodiny pochází z Valaška. Toto regionální spojení bylo hlavním důvodem, proč jsem si zvolila právě toto téma. Valašská krajina je mi velmi blízká a od mala mám na ni pěkné vzpomínky. Fascinuje mě nejen svou přírodní krásou, ale i kulturním a historickým bohatstvím, které nese. Tento vztah mě přivedl k zájmu o to, jak Valašsko vnímají a zobrazují regionální spisovatelé, konkrétně tedy Jiří Křenek.

Práce obsahuje tři kapitoly, které jsou systematicky uspořádány tak, aby poskytly komplexní pohled na dané téma. V kapitole první se budeme věnovat obecné problematice regionu v literatuře, abychom pochopili, co tento pojem obnáší a jaké má místo v literární teorii. V druhé kapitole se podrobně zaměříme na život a tvorbu Jiřího Křenka. Podíváme se na jeho život, včetně klíčových událostí a zkušeností, které formovaly jeho literární tvorbu. Dále se zaměříme na jeho literární styl a hlavní témata, která se prolínají v jeho díle. Tato kapitola také poskytne přehled jeho nejvýznamnějších děl. Třetí kapitola se soustředí na detailní interpretaci románu *Vesničanka*, který je jedním z důležitých děl Jiřího Křenka. Dále se zde nachází podkapitola, která analyzuje vybrané motivy – přesněji motiv stáří a přírody. Tato interpretace a analýza vybraných motivů je hlavním cílem této práce.

Práce se opírá o zdroje, které zahrnují jak primární, tak sekundární literaturu. Jádrem této práce jsou primární zdroje, jako je samotný román *Vesničanka* Jiřího Křenka. Kromě primárních zdrojů práce využívá také sekundární zdroje, které zahrnují především odbornou literaturu.

1 Problematika regionu v literatuře

Regionální tematika v literatuře představuje komplexní a mnohvrstevný fenomén, který zahrnuje široké spektrum významů a interpretací. Tento jev může zahrnovat ekonomickou, politickou, administrativní či kulturní decentralizaci a také snahy o tvorbu uměleckých děl reflektujících jedinečné rysy konkrétních regionů, jejich přírodní krásy, folklór, zvyky a způsob života.¹ Huberová popisuje termín regionální literatura takto: „*Termínem regionální literatura jsou v běžném pojetí označována všechna literární díla, v nichž se výrazným způsobem odráží autorův vztah k určitému kraji, jeho zvláštnostem společenským, kulturním i jazykovým, k jeho etnické i přírodní osobnosti.*“² Regionální literatura tímto způsobem vytváří unikátní obraz místa a jeho obyvatel a také přispívá k bohatství a rozmanitosti literárního dědictví, což z ní činí důležitou součást kulturní identity.

1.1 Historické kořeny a vývoj regionalismu

Pojem regionalismu a jeho uplatnění v literatuře má hluboké historické kořeny. Regionalismus vznikl jako reakce na centralizační tendence, které dominovaly v období formování národních států.³ „*Fik se domnívá, že vědomý regionalismus vznikl až v době romantismu, který ve svém příklonu k lidovosti a přírodě objevil také krásu a svéráznost místního folkloru, krajiny a tradice.*“⁴ Tento vývoj lze sledovat i v dílech jako jsou Slezské písně Petra Bezruče, které silně rezonují s regionálními motivy a životem ve Slezsku.⁵ Historie regionalismu v literatuře je tedy úzce spjata s touhou zachovat a oslavovat jedinečné rysy jednotlivých regionů, které by jinak mohly být ztraceny. Tento proces pokračuje až do současnosti, kdy je regionální tematika stále aktuální a živá.⁶

1.2 Regionální literatura jako součást národní kultury

„*Za regionální literární dílo se pokládá takové umělecké dílo, které odráží rysy příznačné jen pro jistý kraj. Označení regionální má však v tomto smyslu zpravidla i jistý*

¹ KRYSTÝNEK, Jiří. K otázce regionalismu v literatuře. Online. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná*. 1958, roč. 6, č. D4, s. 15. ISSN 0231-7818. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/node/3884>. [cit. 2024-05-08].

² HUBEROVÁ, Marie. *Regionální literatura ve veřejných knihovnách: doplňování-zpracování-informace*. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky, 1992, s. 10. ISBN 80-7051-055-2.

³ KRYSTÝNEK, Jiří. K otázce regionalismu v literatuře. Online. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná*. 1958, roč. 6, č. D4, s. 26. ISSN 0231-7818. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/node/3884>. [cit. 2024-05-08].

⁴ Tamtéž, s. 26.

⁵ SVOBODA, Jiří. Regionální téma v literární historii. In: SVOBODA, Jiří. *Region a jeho reflexe v literatuře: Sborník prací filozofické fakulty Ostravské univerzity*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 1997, s. 8. ISBN 80-7042-483-4.

⁶ KRYSTÝNEK, Jiří. K otázce regionalismu v literatuře. Online. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná*. 1958, roč. 6, č. D4, s. 20. ISSN 0231-7818. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/node/3884>. [cit. 2024-05-08].

*pejorativní příděch, neboť se jim rozumí obvykle dílo provinciální, nedosahující úrovně literatury celonárodní, mající význam jen pro určitou oblast a nesoucí často na sobě i pečeť lokálního patriotismu.*⁷

Toto velice často vede k podceňování regionální literatury. Avšak kvalitní regionální tvorba, která splňuje přísná literární kritéria, může významně obohatit celonárodní literaturu. Literární díla, která realisticky zobrazují život a kulturu konkrétních regionů, přispívají k vytvoření pestrého obrazu národního života a kultury. Tento přístup zdůrazňuje, že hodnotná regionální tvorba se časem nevyhnutelně stane nedílnou součástí národní literatury.⁸

Navíc, regionální literatura často slouží jako cenný zdroj informací o místních zvycích, tradicích a způsobu života, což může být pro širší veřejnost velice poučné. Tento fenomén lze pozorovat nejen v české literatuře, ale také v literaturách jiných národů, kde regionální tvorba často přispěla k národnímu literárnímu kánonu.⁹

1.3 Vliv kulturních a sociálních faktorů

Vztah k regionu a jeho tematika v literatuře jsou ovlivněny řadou faktorů, jak uvádí Svatava Urbanová: „*Regionalismus, regionální tematika, region v literatuře a kultuře nepůsobí izolovaně, ale společně s řadou dalších faktorů a vlivů, které nelze vnímat jen národnostně, sociálně a kulturně.*“¹⁰ Tato komplexnost znamená, že výzkum regionální literatury vyžaduje interdisciplinární přístup, který zahrnuje historické, sociologické a etnografické perspektivy. Kulturní a sociální faktory ovlivňují nejen tvorbu literatury, ale také její percepci mezi čtenáři. Například regionální literární díla mohou být vnímána různě v závislosti na sociálním a kulturním kontextu čtenářů. Tímto způsobem regionální literatura nejenže odráží, ale také formuje kulturní identitu a sociální vědomí čtenářů.¹¹

1.4 Problematika regionální tvorby

„Konstatovat základní chyby a nedostatky nesprávně chápaného nebo nesprávně praktikovaného regionalismu, které obecně by bylo možno shrnout do těchto bodů: 1. lokální

⁷ Tamtéž, s. 15.

⁸ Tamtéž, s. 15.

⁹ HEK, Jiří. Region a centrum, centrum a region. In: SVOBODA, Jiří. *Region a jeho reflexe v literatuře: Sborník prací filozofické fakulty Ostravské univerzity*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 1997, s. 12. ISBN 80-7042-483-4.

¹⁰ URBANOVÁ, Svatava. Chápání regionu a regionální tematiky: Průzkumná sonda do recepce literatury v oblasti Slezska a severní Moravy. Online. In: *Česká literatura 4/2013*. Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1999, s. 612. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42708285>. [cit. 2024-05-11].

¹¹ Tamtéž, s. 614–615.

*patriotismus, 2. snižování kritérií a v důsledku toho podpora prostřednosti v umění.*¹² Regionální literatura se často potýká s riziky, jako jsou ty výše zmíněné. Tyto tendence mohou vést k tvorbě, která je sice autentická pro daný region, ale nemusí dosahovat vysoké umělecké úrovně. Proto je důležité, aby regionální tvorba byla posuzována stejnými měřítky jako tvorba celonárodní. Jen tak lze zajistit, že skutečně kvalitní díla budou uznána a integrována do širšího literárního kontextu. Navíc je třeba zdůraznit, že kvalitní regionální literatura může přinést nové perspektivy a obohatit celonárodní literární tvorbu. V tomto smyslu je důležité podporovat a ocenit tvůrce, kteří dokáží vytvořit literární díla vysoké kvality s pevnými kořeny v jejich regionální identitě.¹³

¹² KRYSTÝNEK, Jiří. K otázce regionalismu v literatuře. Online. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D. Řada literárněvědná*. 1958, roč. 6, č. D4, s. 27. ISSN 0231-7818. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/node/3884>. [cit. 2024-05-08].

¹³ Tamtéž, s. 15.

2 Jiří Křenek – spisovatel (klasifikace díla)

2.1 Život Jiřího Křenka

„*Jiří Křenek patří k nejvýraznějším představitelům střední generace našich regionálních spisovatelů.*“¹⁴ Narodil se 2. června 1933 ve Velkých Karlovicích na Vsetínsku. Pocházel z dělnické rodiny, kde jeho otec pracoval jako dělník ve sklářských hutích v Karolince, poté byl zaměstnán na pile a matka se starala o domácnost.¹⁵ „*Rodina z matčiny strany byla písmácká*“¹⁶, což znamenalo, že Jiří měl od raného věku přístup ke knihám a literatuře. Tento vliv na něj silně zapůsobil a podnítil jeho zájem o četbu a psaní.¹⁷ Prožil skromné dětství, kdy musel vše sdílet se svými sourozenci.¹⁸

Základní vzdělání absolvoval na obecné škole ve Velkých Karlovicích a poté navštěvoval měšťanskou školu. Roku 1948 šel do učení elektrotechnických závodů v Mohelnici, kde tuto školu do dvou let dokončil a vyučil se. Poté zahájil studium na průmyslové škole¹⁹, ale po roce přešel na Vojenské gymnázium v Pardubicích, kde roku 1951 odmaturoval.²⁰ „*První Křenkovy literární pokusy spadají do roku stráveného na průmyslovce. Křenek si vzpomíná na „tlustý černý sešit“, do kterého si zapisoval první básničky a povídky. Učitel češtiny se domáhal, aby mu studentík svůj sešit půjčil, ale marně; chlapec se za své pokusy styděl.*“²¹ Po ukončení střední školy pokračoval ve studiu na Vojenské technické akademii Antonína Zápotockého v Brně, kde se specializoval na radarovou techniku. Roku 1957 získává inženýrský diplom²² a následně nastupuje do armády, kde pracoval v různých technických funkcích. Nicméně, navzdory technickému zaměření jeho studia, Křenka to vždy více táhlo k literatuře a psaní. Již během vojenské služby se začal věnovat prvním literárním pokusům, což ho postupně vedlo k dráze spisovatele.²³ „*1966-1967 externě studoval dějiny filozofie na brněnské Filozofické fakultě.*“²⁴

¹⁴ ZETEK, Mojmir. *Jiří Křenek: Monografie*. Vsetín: Okresní knihovna, 1985, s. 1.

¹⁵ HRABÁK, Josef. *Jiří Křenek: Portréty spisovatelů*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 10.

¹⁶ MÁLKOVÁ, Iva a Svatava URBANOVÁ. *Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945-2000)*. Olomouc, Ostrava: Votobia, Ústav pro regionální studia Ostravské univerzity, 2001, s. 147. ISBN 80-7198-515-5.

¹⁷ HRABÁK, Josef. *Jiří Křenek: Portréty spisovatelů*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 10.

¹⁸ ZETEK, Mojmir. *Jiří Křenek: Monografie*. Vsetín: Okresní knihovna, 1985, s. 1.

¹⁹ HRABÁK, Josef. *Jiří Křenek: Portréty spisovatelů*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 12.

²⁰ Tamtéž, s. 12.

²¹ Tamtéž, s. 12.

²² MIKULCOVÁ, Marie a Miroslav GRACLÍK. *Kulturní toulky Valašskem: 323 profilů osobností Valašského království*. Frýdek-Místek: Alpress, 2001. ISBN 80-7218-649-3, s. 155.

²³ ZETEK, Mojmir. *Jiří Křenek: Monografie*. Vsetín: Okresní knihovna, 1985, s. 1.

²⁴ MÁLKOVÁ, Iva a Svatava URBANOVÁ. *Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945-2000)*. Olomouc, Ostrava: Votobia, Ústav pro regionální studia Ostravské univerzity, 2001, s. 147. ISBN 80-7198-515-5.

Křenek se začal vážněji zabývat psaním během své služby v armádě. Své literární prvotiny zveřejňoval ve vojenských časopisech, třeba v časopise Československý voják, kde nějakou dobu i působil. První literární úspěch zaznamenal s románem Chlapi, který vydalo v roce 1963 nakladatelství Naše vojsko. Křenek poté odchází z armády, začíná se věnovat literární tvorbě naplno a publikuje povídky, romány a jiné literární žánry.²⁵

Během své literární kariéry navázal spolupráci s televizními studii, kde se jednalo především o studia v Ostravě a Brně. Věnoval se psaní scénářů, často adaptací jeho vlastních děl²⁶ a „řada Křenkových děl byla natočena v ostravské televizi režisérem Otakarem Koskem.“²⁷ Jeho práce pro televizi zahrnovala scénáře k populárním pořadům a filmům. Tento přechod k televizi mu umožnil oslovit širší publikum a získat si uznání nejen jako spisovatel, ale i jako scénárista.

Jiří Křenek se aktivně podílel na kulturní rubrice časopisu Tvorba. Byl členem nakladatelství Blok a rovněž byl součástí jihomoravské pobočky Svazu českých spisovatelů, kde můžeme zařadit například Josefa Věromíra Plevu nebo Jana Kostrhuna.²⁸

Křenkova literární kariéra byla ovlivněna jeho rodinným zázemím a zážitky z dětství na Valašsku. „Jeho bratr Petr Křenek (1943-1983) vstoupil do literatury svou tvorbou převážně pro děti a mládež. K tematice světa dětí měl velmi blízko, protože se věnoval výchově mládeže jako učitel na základní škole. Petr Křenek však nečekaně tragicky zemřel, takže naše regionální próza byla ochuzena o nadějněho spisovatele literatury pro mládež.“²⁹ Tato rodinná tragédie zanechala hluboký otisk v Jiřím Křenkovi a jeho tvorbě, která často reflektovala témata rodiny a domova.

Křenek byl vášnivým cestovatelem. Často navštěvoval rodné Valašsko, dále také Brněnskou přehradu, s čímž souvisel i jeho koníček – rybaření. Vydal se i na cesty do zahraničí, které vedly do Sovětského svazu a Mongolska.³⁰

Část svého života strávil v Brně, kde žil se svou ženou, se kterou měl tři děti. Jiří Křenek zemřel 4. prosince 2008 ve věku 75 let ve městě Veverská Bítýška.³¹ Jeho literární tvorba zůstává živá díky jeho knihám a scénářům, které oslovily mnoho čtenářů a diváků.

²⁵ ZETEK, Mojmir. *Jiří Křenek: Monografie*. Vsetín: Okresní knihovna, 1985, s. 2.

²⁶ Tamtéž, s. 2.

²⁷ MÁLKOVÁ, Iva a Svatava URBANOVÁ. *Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945-2000)*. Olomouc, Ostrava: Votobia, Ústav pro regionální studia Ostravské univerzity, 2001, s. 148. ISBN 80-7198-515-5.

²⁸ ZETEK, Mojmir. *Jiří Křenek: Monografie*. Vsetín: Okresní knihovna, 1985, s. 2–3.

²⁹ Tamtéž, s. 4.

³⁰ Tamtéž, s. 3.

³¹ *Jiří Křenek*. Online. Slovník české literatury pro roce 1945. 1994, 2023. Dostupné z: <https://slovnikeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1261&hl=k%C5%99enek+>. [cit. 2024-05-05].

Během svého života získal několik ocenění. Byla mu udělena cena Našeho vojska a cena Víta Nejedlého za literární přínos.³² Za svůj román *Tomáš a Markéta* obdržel ocenění Antonína Zápotockého.³³

2.2 Dílo Jiřího Křenka – charakteristika tvorby, klasifikace

*„Jiřího Křenka je možno s dobrým svědomím zařadit k nejvýraznějším představitelům střední generace našich prozaiků.“*³⁴ Jedná se o autora, jehož práce má celonárodní význam a jeho dílo je silně ovlivněno valašským regionem, ze kterého čerpá inspiraci pro své příběhy.³⁵ Z tohoto důvodu *„je nazýván epikem valašské vesnice.“*³⁶

Křenkova tvorba se zaměřuje na zachycení proměn života v jeho rodném kraji. V jeho dílech se objevuje láska k přírodě, která poskytuje útočiště a klid v hektickém moderním světě. Autor sám zdůrazňuje, jak se kraj změnil z chudé zemědělské oblasti na moderní průmyslový region, aniž by při tom ztratil své přirozené krásy.³⁷

Hlavní témata Křenkových prací zahrnují život valašského lidu, jejich tradice a zvyky a to, jak se postupně měnily pod vlivem modernizace. Píše o těžkostech a radostech každodenního života, o práci na poli, o kolektivizaci a proměnách společnosti. Jeho mužské postavy jsou často odolní jedinci, kteří musí čelit výzvám a dokazovat sílu a odhodlání. Ženské postavy jsou pilné a respektují mravní hodnoty své doby a dětské postavy jsou sice obklopené krásnou přírodou, ale často čelí náročným obdobím, jež je formují a zocelují.³⁸

Jedním z výrazných rysů Křenkovy tvorby je schopnost zachytit atmosféru doby a místa. V jeho dílech se objevují kontrasty mezi starým a novým, mezi tradicí a pokrokem. *„Jak se měnil kraj, měnily se i názory jeho obyvatel: ze zaostalých lidí lpících především na svých starých zvycích, neměnném mravním řádu a znajících jen dřinu a hlad, se stávají lidé moderní, kteří se zvolna vyrovnávají se svými předsudky a pověrami a kteří začínají žít jinak – nově.“*³⁹ Přesto však postavy mají stále velice silné pouto k jejich rodnému kraji a zůstává v nich jakási drsná stránka. Toto pevné spojení s místem jejich původu se projevuje nejen v jejich hodnotách a způsobu myšlení, ale také v jejich přístupu k životu. I když přijímají moderní způsoby a

³² ZETEK, Mojmir. *Jiří Křenek: Monografie*. Vsetín: Okresní knihovna, 1985, s. 2.

³³ HRABÁK, Josef. *Jiří Křenek: Portréty spisovatelů*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 130.

³⁴ HÁJEK, Jiří. Doslov. In: KŘENEK, Jiří. *Čas ozimů, polomů a štěpů*. Praha: Mladá fronta, 1981, s. 281.

³⁵ Tamtéž, s. 281.

³⁶ DEMEL, Jiří. *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*. Valašské Meziříčí: Valašské Athény, 2000, s. 59.

³⁷ HÁJEK, Jiří. Doslov. In: KŘENEK, Jiří. *Čas ozimů, polomů a štěpů*. Praha: Mladá fronta, 1981 s. 281–283.

³⁸ ZETEK, Mojmir. *Jiří Křenek: Monografie*. Vsetín: Okresní knihovna, 1985, s. 5–7.

³⁹ Tamtéž, s. 6.

adaptují se na nové podmínky, jejich svět je stále formován tvrdostí a neúprosností minulých generací.

Křenek také často zobrazuje život obyvatel ve velkoměstě, přičemž analyzuje střet městského a venkovského života. Avšak jeho srdce zůstává věrné venkovu, který je mu bližší.⁴⁰

V některých jeho dílech můžeme nalézt díla, která zobrazují život vojáků a specifika tohoto života. V tomto typu jeho díla není kladen důraz na rozvíjení děje, ale spíše se zaměřují na nějakou vnitřní proměnu hrdinů.⁴¹

Křenkovu tvorbu bychom mohli označit za velice bohatou a různorodou, která zahrnuje od povídek a novel až po rozsáhlé romány. Jeho díla jsou ceněna pro svou autentičnost, sdělnost, přehlednost, hluboký vhled do lidské duše a schopnost zprostředkovat čtenářům obraz valašského kraje a jeho proměn v průběhu času.⁴²

Autorovo dílo můžeme rozdělit do několika tematických okruhů: období okupace, Valašsko pozdější doby, život ve velkoměstě, povídky z vojny, literatura pro děti a mládež a scénářistická tvorba.

2.2.1 Období okupace

Jiří Křenek se ve své tvorbě často věnoval období okupace a druhé světové války, kdy zobrazoval těžký život valašského obyvatelstva.⁴³

Chlapi (1963). Autorova prvotina, román o odboji a partyzánské činnosti na Valašsku. Křenek zde vylíčil tragický příběh rodiny Juříčků, kde dojde k vyvraždění této rodiny fašisty a vypálení jejich mlýna.⁴⁴

Plánata (1973). Volně navazuje na předchozí autorovo dílo. Román o životě tří dětí z valašské rodiny na hranici Moravy a Slovenska na konci okupace.⁴⁵

2.2.2 Valašsko pozdější doby

Pozornost je věnována životu na venkově a jeho vývoji v kontextu společenských změn. Zaměřuje se na lidi, kteří hledají své místo ve světě, který se rychle mění. Jeho postavy často čelí novým výzvám, přičemž se snaží zachovat své tradiční hodnoty a přizpůsobit se nové realitě.⁴⁶

⁴⁰ Tamtéž, s. 7.

⁴¹ HRABÁK, Josef. *Jiří Křenek: Portréty spisovatelů*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 24.

⁴² MIKULCOVÁ, Marie a Miroslav GRACLÍK. *Kulturní toulky Valašskem: 323 profilů osobností Valašského království*. Frýdek-Místek: Alpress, 2001. ISBN 80-7218-649-3, s. 155.

⁴³ ZETEK, Mojmir. *Jiří Křenek: Monografie*. Vsetín: Okresní knihovna, 1985, s. 8.

⁴⁴ MÁLKOVÁ, Iva a Svatava URBANOVÁ. *Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945-2000)*. Olomouc, Ostrava: Votobia, Ústav pro regionální studia Ostravské univerzity, 2001, s. 147. ISBN 80-7198-515-5.

⁴⁵ HRABÁK, Josef. *Jiří Křenek: Portréty spisovatelů*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 52–53.

⁴⁶ ZETEK, Mojmir. *Jiří Křenek: Monografie*. Vsetín: Okresní knihovna, 1985, s. 14.

Čas polomů a štěpů (1976) popisuje období před padesátými lety a následující *Čas ozimů* (1968) popisuje období padesátých let. Tyto knihy jsou společně vydány pod názvem *Čas ozimů, polomů a štěpů* (1981).⁴⁷ Nalézáme zde propojení rodinných vazeb a přírody: „*V osudech protagonisty Jiřího Pastýře se promítá rodinná vazba na půdu a hospodářství, vztahy lidí, ovlivnění kolektivizací, přírodní cykličnost, jejíž je člověk součástí.*“⁴⁸

Valigurky z Kopečka (1976). Tato trilogie zahrnuje romány *Vesničanka* (1973), *Dům mezi modřínny* (1974) a *Jahody na stéble trávy* (1975).⁴⁹ Zaměřuje se na osudy vdovy Valigurky a jejích tří dcer, které čelí výzvám spojeným s modernizací a změnami ve společnosti. Hlavní postava bojuje za zachování svých tradičních hodnot a morálních zásad v rychle se měnícím světě.

Chalupa na spadnutí (1981). Tento humorně pojatý román popisuje život valašské vesnice očima lidí z města. Docent Miroslav Čuhel, hlavní postava, se snaží najít na Valašsku nový smysl života. Křenek v tomto díle představuje život na venkově a ve městě jako dva protikladné světy.⁵⁰ Na venkově je život přirozenější a lidé jsou zde více propojeni s přírodou, což jim umožňuje nalézat vnitřní klid a harmonii. Venkovské prostředí je plné krásných scenérií a nabízí dle autora jednodušší způsob života, kde jsou lidé vřelejší a přátelštější. Na druhé straně, život ve městě je pro Křenka symbolem stresu a odcizení. Městští lidé jsou často pohlceni svou prací a materiálním světem, což jim brání v prožívání skutečné radosti a naplnění. I když město nabízí více možností a komfortu, jeho obyvatelé často postrádají hlubší smysl života a vnitřní uspokojení, které lze nalézt na venkově.⁵¹

2.2.3 Život ve velkoměstě

Autor se přesouvá od vesnického prostředí, které je charakterizováno přírodou, tradicemi a rodinnými vazbami, k popisu života ve městě.

Výčep ve dvoře (1969). Děj se zaměřuje na život v okrajové části města, kde malá hospoda představuje centrum sociálního dění. Autor zde podává pohled na hostinského, který se snaží udržet své podnikání navzdory těžkým podmínkám.⁵² Rudé právo se postavilo ve své literární kritice k tomuto dílu vesměs pozitivně. Kritik oceňuje obě povídky sbírky, *Nevěsta Kristova* a titulní povídku *Výčep ve dvoře*, přičemž první z nich je ceněna za „*autentičnost*

⁴⁷ MÁLKOVÁ, Iva a Svatava URBANOVÁ. *Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945-2000)*. Olomouc, Ostrava: Votobia, Ústav pro regionální studia Ostravské univerzity, 2001, s. 147. ISBN 80-7198-515-5.

⁴⁸ Tamtéž, s. 147.

⁴⁹ ZETEK, Mojmir. *Jiří Křenek: Monografie*. Vsetín: Okresní knihovna, 1985, s. 21.

⁵⁰ MÁLKOVÁ, Iva a Svatava URBANOVÁ. *Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945-2000)*. Olomouc, Ostrava: Votobia, Ústav pro regionální studia Ostravské univerzity, 2001, s. 148. ISBN 80-7198-515-5.

⁵¹ ZETEK, Mojmir. *Jiří Křenek: Monografie*. Vsetín: Okresní knihovna, 1985, s. 25–27.

⁵² Tamtéž, s. 28–29.

stylizovaných dialogů a výrazně konturovanou psychologickou kresbu.“⁵³ Ačkoli recenze obsahuje i jemnou kritiku, například že *Nevěsta Kristova* by se snadno mohla stát moralistickým příběhem, je toto dílo hodnoceno jako přínosné a respektované.⁵⁴

Skřivánek a sova (1981). Křenek se zabývá problémy manželských vztahů, především neporozuměním si ve vztahu. Román situovaný v Brně líčí manželskou krizi, kde partnery nespojuje žádný společný zájem. Prioritou jsou zde pouze peníze, a proto každý z manželů žije ve vlastní realitě.⁵⁵

Tomáš a Markéta (1984). Na tento román volně navazuje román *Panenka z rákosu* (1987).⁵⁶ Děj románu Tomáš a Markéta je zasazen do městského prostředí a sleduje vztah mezi inženýrem Tomášem a novinářkou Markétou. Je zde důraz na jejich milostný vztah a na snahu najít rovnováhu mezi osobním životem a prací. Křenek ve svém díle zobrazuje, jak moderní životní styl a kariérní ambice mohou ovlivňovat osobní vztahy a jak se hlavní postavy snaží překonat tyto výzvy.⁵⁷

2.2.4 Povídky z vojny

Jako jeden z dalších okruhů můžeme zmínit vojenské prostředí, kde se spisovatel zaměřoval především na život důstojníků a vojáků, kteří čelí různým životním zkouškám a situacím. Autor se zabývá nejen jejich profesními povinnostmi, ale také osobními problémy a vztahy. Křenek dokázal detailně zachytit atmosféru a prostředí, ve kterém se jeho postavy pohybovaly a to s důrazem na jejich psychologický vývoj.⁵⁸

Tuto tematiku představují dvě díla: *Zabitá neděle* (1967) a psychologický román *Modrá plachetnice* (1968).

2.2.5 Literatura pro děti a mládež

Jiří Křenek se v rámci své literární tvorby věnoval i literatuře pro děti. I když jeho dětské příběhy nejsou tak rozsáhlé jako tvorba jeho bratra Petra, tak přesto zaujímají významné místo v jeho díle.⁵⁹

⁵³ VLAŠÍN, Štěpán. Z okrajů života. Online. *Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa*. Praha: Komunistická strana Československa, 1. 8. 1969, 49 - 50(179), s. 5. ISSN 0032-6569. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:ab38c240-5f11-11de-9922-000d606f5dc6>. [cit. 2023-07-12].

⁵⁴ Tamtéž, s. 5.

⁵⁵ HRABÁK, Josef. *Jiří Křenek: Portréty spisovatelů*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 110–112.

⁵⁶ MIKULCOVÁ, Marie a Miroslav GRACLÍK. *Kulturní toulky Valašskem: 323 profilů osobností Valašského království*. Frýdek-Místek: Alpress, 2001. ISBN 80-7218--649-3, s. 155.

⁵⁷ ZETEK, Mojmir. *Jiří Křenek: Monografie*. Vsetín: Okresní knihovna, 1985, s. 32–35.

⁵⁸ HRABÁK, Josef. *Jiří Křenek: Portréty spisovatelů*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 24–27.

⁵⁹ ZETEK, Mojmir. *Jiří Křenek: Monografie*. Vsetín: Okresní knihovna, 1985, s. 40.

Dlouhé uši v trávě (1983). Zaměřuje se na příběh dvanáctileté Hany, která tráví prázdniny se svou rodinou na venkově. Hanka nachází poraněnou srnku a s rodinou se starají o její uzdravení.⁶⁰

Černé ryby, sivi holubi (1988). Tento příběh se odehrává v malebné valašské vesnici na konci druhé světové války, kde hlavní hrdina prožívá mnoho zážitků a dobrodružství. Chlapec zde objevuje krásy přírody a učí se důležitým hodnotám, jako jsou rodinná soudržnost, přátelství a úcta k přírodě.⁶¹

2.2.6 Scénaristická tvorba

Autor se také úspěšně věnoval scénaristice, kde můžeme vyzdvihnout jeho dílo *Bez ženské a bez tabáku* (1987). Jedná se o jedinou autorovu knihu, která byla vytvořena na základě televizního seriálu. Děj se odehrává během jednoho roku a sleduje příběh dvou mužů, otce a syna, kteří potřebují ženu do své chalupy. Příběh se zaměřuje na jejich každodenní život, vzájemné vztahy a snahu najít si životní partnerky.⁶²

⁶⁰ Tamtéž, s. 41–42.

⁶¹ Tamtéž, s. 172–174.

⁶² HRABÁK, Josef. *Jiří Křenek: Portréty spisovatelů*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 161–164.

3 Valašsko v tvorbě Jiřího Křenka (interpretace a analýza vybraných motivů)

V této kapitole se zaměříme na román *Vesničanka* (1973), který je součástí trilogie *Valigurky z kopečka*. Dále zde patří romány *Dům mezi modřiny* (1974) a *Jahody na stéble trávy* (1975). Pod názvem *Valigurky z kopečka* byly tyto tři romány publikovány roku 1975 a volně na sebe navazují.⁶³

Podle této trilogie byl roku 1970 natočen film *Kateřina a její děti* režisérem Václavem Gajerem. Roku 1984 vznikl čtyřdílný filmový seriál také na motivy této trilogie pod názvem *Jahody na stéble trávy*, který režíroval Otakar Kosek.⁶⁴

Základem této kapitoly je interpretace románu *Vesničanka*, kde se zaměříme na postavy, kompozici a časoprostor díla. Dále se v kapitole budeme věnovat analýze motivů a tématům stáří a přírody.

3.1 Interpretace románu *Vesničanka*

„Pro Cyrila Argaláše, mladšího z bratrů Argalášů, zedníků „do kamene“, jak zde pojmenovali lidé ty z mála, kteří se ještě vůbec vyznají v práci s onou mlčenlivou, vzpurnou a nepoddajnou hmotou, jíž se říká tak obyčejně kámen, přijela Veřejná bezpečnost.“⁶⁵ Toto je první věta, kterou začíná román *Vesničanka* a která nás seznamuje s jednou zásadní situací, která hraje v románů důležitou roli. Jednoho slunečného odpoledne odvádějí příslušníci STB Cyrila Argaláše, který musí nastoupit do vězení z důvodu rvačky a ublížení na zdraví.

Hlavní úlohu má v románu postava Kateřiny Valigurové neboli Valigurky, která je už několik let vdovou a je to velice pracovitá žena pracující na pile. Valigurka má tři dcery – Kateřinu, Marii a Andělu. Matka dcer lpí na starých mravních hodnotách, důležité jsou pro ní také rodinné a vesnické tradice a vše se musí řídit nejlépe dle jejich pravidel.

Hned na několika prvních stranách knihy se dozvídáme o svatbě prostřední dcery Marie Valigurové s Cyrilem Argalášem, který pracoval v kamenolomu. Bohužel se její manžel asi půl roku po svatbě dostává do vězení, jak už nám oznamuje první věta knihy, kdy si jej odváží Veřejná bezpečnost. Valigurka žije se svou nejmladší dcerou Andělou ve stavení blízko lesa a nabízí prostřední dceři Marii, aby se k nim nastěhovala, dokud nebude Cyril propuštěn domů z vězení. Marie však nechce opustit svůj a Cyrilův domov. Matka s ní nakonec souhlasí, že by měla zůstat ve svém domě, protože tam, kde má svého muže, je její místo.

⁶³ ZETEK, Mojmir. *Jiří Křenek: Monografie*. Vsetín: Okresní knihovna, 1985, s. 21.

⁶⁴ HRABÁK, Josef. *Jiří Křenek: Portréty spisovatelů*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 85.

⁶⁵ KŘENEK, Jiří. *Vesničanka*. Brno: Blok, 1973, s. 7.

Valigurka má ještě nejstarší dceru Kateřinu, kterou ale nevidá tak často, protože už má svou vlastní domácnost a nebydlí v blízkosti rodné vesnice.

Důležitou součástí knihy je i vývoj vztahu mezi Marií Valigurovou a Ivanem Pavlíčkem, který je novým vesnickým učitelem. Pavlíček je do Marie zamilovaný a už od prvního setkání má o ni zájem. Vzhledem k tomu, že je Marie vdaná za Argaláše, tak se snaží Pavlíčkovi vyhýbat, ale ne vždy to vyjde. Marie šla jednoho dne do lesa na maliny, kde potkala Pavlíčka a ten se jí snažil vyznat lásku a poté se jí snažil také políbit. Ale to Marie nečekala a Pavlíček dostal za vyučenou:

„Pro ... promiňte ...“ huhňal zajíkově Pavlíček. „Já ...“

Konečně Marie znachověla, ale hned nato zas zbledla. Pohlédla na Pavlíčka sršícíma očima (byla v tu chvíli neobyčejně přitažlivá), instinktivně se sehnula pro konvičku a pojednou – bác. Stejně nečekaně mázla Pavlíčka přes hlavu.

„Áú“, zařval Pavlíček a chytil se oběma rukama za nešťastnou hlavu.⁶⁶

Od té doby se Pavlíček s Marií nesešel, ale setkal se s Janou. Jana byla dcerou hospodského a velice často mu pomáhala v hospodě. Pavlíček myslel na Marii každou chvíli, třeba i při setkání s Janou. *„Vzpomněl si na Marii a přepadl ho podivný stesk. I na svůj život si vzpomněl a nenalézal na něm také nic pozoruhodného. Dočerta, řekl si ... už je to tu zas.“⁶⁷* Vzhledem k tomu, že se jedná o člověka, který je názorově velice nestabilní a nerozhodný, tak si ze soucitu vezme Janu za ženu, čímž si lehce zkomplikuje život a později toho lituje.

Pavlíček si ale jednoho dne uvědomí, že svatba s Janou nebyl šťastný nápad. Janě se jako dceři hospodského daří okrádat hosty a Pavlíček dále dojde ke zjištění, že jejich dům je postaven z nakradených peněz. Proto se rozhodne udělat změnu, sebere všechnu odvalu a vydá se za Marii, které projeví své city:

„Ne ... ne ...“ šeptala Marie a ruka v Pavlíčkově dlani sebou zacukala jako rybka na udici. „Nechci nic slyšet.“

„Nebudu to opakovat,“ sliboval Pavlíček. „Už nikdy, ale dnes mi to odpusťte, protože ...“

„Neříkejte nic ... prosím vás ... neříkejte nic ...“ drmolila Marie.

Ale Pavlíček byl neúprosný.

„Protože se sluší to říci. Alespoň jednou za život, věřte mně. A tak vám chci říct, že vás mám moc a moc rád. Že vás miluju a že ať se stane, co se stane, nikdy do konce svého života

⁶⁶ Tamtéž, s. 43.

⁶⁷ Tamtéž, s. 67.

nezapomenu, co jsem vám dnes řekl. Tak a už je to všechno,“ vydechl Pavlíček a pustil Mariiny ruce, které jí padly podél těla, jako by k ní nepatřily.⁶⁸

A tak spolu Pavlíček s Marií stráví noc a nadále se spolu stýkají. Ovšem tajně, aby se to nedozvěděla stará Valigurka. Kdyby to zjistila, bylo by zle, jelikož nesouhlasí s tím, aby se vdaná žena stýkala s někým jiným než se svým mužem.

Další důležitá scéna je spojena tentokrát s nejstarší dcerou Kateřinou, která se stěhuje zpět k matce do rodného domu. Kateřina není s matkou tolik v kontaktu jako zbylé dvě její dcery, ale s nastěhováním zpět k matce se toto změní. Jednoho dne přijede Kateřina na návštěvu za matkou a svými sestrami, kdy přijede matce oznámit, že se rozešla se svým mužem:

„Kateřina mlčela. Matka brousila na okraji kameninového hrnce nůž a Kateřině ten zvuk projížděl srdcem.

„Ale já ... já jsem přijela nastálo, maminko,“ řekla.

(...)

„Povídám, maminko, že jsem přijela na stálo,“ opakovala bezkrevnými rty. Matka vytřeštila oči.

„Co to povídáš?“

„Rozešli jsme se.“

A bylo to.⁶⁹

Matka z rozchodu dcery nebyla nadšená. Po Marii už to byla druhá dcera, které se manželství nevyvedlo. Tentokrát Kateřinu muž podvedl s jinou. Matka dceru do chalupy přijala, ale začala se po vesnici ukazovat čím dál tím méně a vyhýbat se lidem, jelikož to považovala za ostudu a nesnesla by pomluvy, ke kterým nakonec stejně dojde. *„Jen se nepřetvařuj. Víš sama nejlíp, jak žiješ, co děláš a co lidi o tobě povídají. Žij si pro mě a za mě, jak chceš, ale nezapomeň, že jsi u matky a že staré matce hanbu dělat nebudeš, to ti povídám, Kateřino, nebudeš,“ dodala rozčileně Valigurka a brada se jí roztrásla jako stařeně.⁷⁰*

Valigurka dokonce nějakou dobu přemýšlela, že by za mužem dcery zajela a snažila se se dát manželství nějak dohromady:

„Tobě jako by to bylo jedno. Ale to je ten váš nový svět, nový pořádek. Povím ti, je to pěkný pořádek, když je v něm tolik svinstva...“

⁶⁸ Tamtéž, s. 189.

⁶⁹ Tamtéž, s. 120.

⁷⁰ Tamtéž, s. 140.

„Povídám vám, maminko, že by bylo nejlíp, kdyby si to s ním Kateřina vyříkala sama,“ opakovala trpělivě Marie.⁷¹

Toto bylo pro Valigurku jedno obrovské zklamání, které po čase přešla. Ale dále následovalo další zklamání, ze kterého na tom byla poté i ve špatném zdravotním stavu. Tentokrát se jednalo o nejmladší dceru Andělu. Anděla se snažila uklidnit napjatou hádku mezi matkou a sestrou Kateřinou, ale dostalo se jí akorát toho, že ji matka udeřila do obličeje. Anděla už delší dobu pociťovala vyostřený vztah mezi ní a matkou, kdy ji matka pořád peskovala. Tentokrát si to už Anděla nenechala líbit, sbalila si věci a bez rozloučení zmizela na několik měsíců pryč. Matka Valigurka si to vyčítala a tím, že o Anděle nic nevěděla, tak začala chřadnout. *„Ten den umíral nejen den. Něco umřelo i v matce Valigurové. Cítila, že to, co ztratila, už nikdy nenalezne, byť se o to tisíckrát pokoušela. Zlomilo se to v ní lehce a samozřejmě – zůstaly jen střípky, z nichž už nikdy nebude tvar.“⁷²*

S Valigurkou to vypadalo velice zle, neměla vůbec chuť do života. Dcera Kateřina jednu dobu přemýšlí o tom, že by matku umístila do nemocnice, protože už hodně mluví z cesty a často všechno poplete. Samozřejmě je tento stav matky spojen s jejím stárnutím, ale dále tomu přidává i to, že matka teskní po Anděle. Toto se snaží Kateřině Marie vysvětlit a je zásadně proti tomu, aby matka šla do nemocnice. Jednoho dne ovšem přijde zásadní zpráva, která Valigurku opět nastartuje a tímto také otevřeně končí tento román:

Sotva vzala Kateřina psaní do rukou, celá se roztrásla. Mezi cizokrajnými, pestrobarevnými známkami rozpoznala zcela bezpečně Anděolino písmo.

(...)

„Maminko, mami...“ křičela a letěla do pokojíku. Matka Valigurka se skláněla nad hračkami.

„Anděla,“ vykřikla Kateřina. „Anděla žije. Tady... tady píše, podívejte se...“

(...)

„Honem brýle... kam jsem jen dala brýle...“

„Já vám to přečtu.“

„Ne... ne...“

Desetkrát, stokrát četla ten dopis, desetkrát, stokrát si prohlížela tu fotografii, na níž se mezi napěněnými korbeli s pivem usmívá Anděla s bílým krajkovým čepečkem ve vlasech.⁷³

⁷¹ Tamtéž, s. 123.

⁷² Tamtéž, s. 143.

⁷³ Tamtéž, s. 204–205.

Toto matku Valigurku opět postavilo na nohy a byla zase veselejší. Jak stálo dále v dopise, Anděla se chystala zpátky domů poté, co se ještě podívá k moři. Valigurka už se Anděly nemohla dočkat.

3.1.1 Kompozice

Autor v románu užívá retrospektivního postupu vyprávění, kdy ihned na začátku odhaluje výsledek děje a poté nás seznamuje s tím, co mu předcházelo, zatímco už víme, jak to dopadne. Kniha je vypravována er-formou. Vypravěč stojí mimo děj. Takového vypravěče označujeme pojmem personální typ vypravěče.

V díle převažují dialogy, které dodávají textu dynamičnost a atraktivitu. Monology se zde příliš nevyskytují. Důležité je také zmínit kontrast tradiční a moderní doby, kdy kontrast tradice představuje Valigurka a kontrast moderní doby představují její dcery.

Samotný název díla *Vesničanka* nás vede k úvaze, že se jedná o spojitost s okolím vesnice, což je umocněno postavou Valigurky. Tento název díla může označovat přímo její postavu. Druhý román nese název *Dům mezi modříný*. Tento román odráží prolínání děje z prvního románu. Zachycuje také smutné události včetně smrti Valigurky. Název vychází z příběhu Pavlíčka a jeho ženy Jany, kteří si mají dům v lesích a zvelebují jej. I když název působí pozitivním dojmem, ve skutečnosti dům symbolizuje morální rozpad, neboť byl postaven z peněz, které Jana získala nečestně. Třetí román s názvem *Jahody na stéble trávy* dořešuje vztah mezi Janou a Pavlíčkem. Hlavní linka se zaměřuje na Pavlíčka, Marii a jejich nemanželské dítě Barborku. Název knihy je spojen s následující ukázkou, kterou dílo končí: „*Uběhl rok a sedm měsíců od smrti jurodivého Umpaje. Paseky se stápěly v krvi přezrálých jahod – Pavlíček je navlíkal na dlouhatánské stéblo a podával dceři.*“⁷⁴

Kniha má přes dvě stě stran a je rozdělena do osmnácti kapitol, které nejsou jasně odděleny. Chybí obsah, který by nabízel přehled všech kapitol a usnadňoval orientaci v knize. Kapitoly nezačínají číslováním, ale odlišením výrazně většího prvního písmena prvního slova. V románech *Vesničanka* a *Dům mezi modříný* není obsažena předmluva nebo závěr. Toto se ale liší v třetím románu *Jahody na stéble trávy*, který obsahuje epilog.

3.1.2 Časoprostor

Román *Valigurka* se odehrává v poválečném období, konkrétně v rozmezí 50. a 70. let. Přesný rok však nelze určit, ale určité náznaky v textu nám umožňují přibližně odhadnout dobu, ve které se děj odehrává. Tyto náznaky zahrnují různé detaily popisující společenské, ekonomické a kulturní podmínky tehdejší doby.

⁷⁴ KŘENEK, Jiří. *Jahody na stéble trávy*. Brno: Blok, 1975, s. 212.

Významným vodítkem k určení přibližného časového období může být popis typu vozidla Veřejné bezpečnosti v následující ukázce: „*Pro Cyrila Argaláše, mladšího z bratrů Argalášů, zedníků „do kamene“, (...), přijela Veřejná bezpečnost. Auto s bílým pruhem zastavilo v zátočině před chalupou, uniformovaní přešli můstek z loupaných smrkových kuláčů, a když se po chvíli vraceli, vedli mezi sebou Cyrila, přihrblého obra s velkou štětinatou hlavou*“⁷⁵ Tento popis naznačuje, že se jedná o období, kdy Veřejná bezpečnost používala auta s bílými pruhy. Toto potvrzuje následující výňatek ohledně předpisů, norem a nařízení: „*Modrobílá vozidla se začala objevovat v roce 1957 a jezdila i po roce 1975, kdy bylo zavedeno žlutobílé zbarvení. Ale i modrobílá vozidla, pokud prošla větší opravou, bývala pak přelakována do žlutobílé.*“⁷⁶ Modrá auta měla na sobě bílý pruh, ale pozdější žlutobílé provedení VB už tento pruh nemělo.⁷⁷

Následující pasáž z knihy poskytuje další jasné indicie ohledně období, ve kterém se děj románu odehrává, především díky zmínce o poválečné obnově, kolektivizaci zemědělství a změnách ve venkovském životě: „*Cesta, po níž se šlo Na rubisko, byla ta, kterou den co den šlapala Marie Argalášová. Za kamenolomem se prudce stáčela doprava a docela nahoře se úžila v pěšinu, vinoucí se k hřebenům, kde byly po horských loukách roztroušeny samoty. Většina z nich byla opuštěných, pasekáři se po válce odstěhovali do pohraničí, kde zabírali majetky po Němcích, o jakých se jim nikdy v životě ani nesnilo – pak přišel čas a kolektivizace zabrala grunty zase jim, ale to už tu zůstali.*“⁷⁸ Celkově tento úryvek ilustruje období těsně po druhé světové válce a následné kolektivizace. Popisované změny a události nám umožňují lépe porozumět době, ve které probíhá příběh Valigurky, ačkoliv konkrétní rok zůstává neznámý.

V románu na straně číslo 24 se poprvé setkáváme se zmínkou místa děje, které však není přesně specifikováno. Jedná se přesněji o tento výňatek: „*V tomto roce se také objevili ve vesnici nějací cizí lidé. (...), pak vyjeli terénním autem se šedou plachtou až pod kopec Na Solisku, kde se dědina mezi vidlicí potoků vrásní jako stařenina dlaň, cosi vyměřovali a zapisovali do velkých archů.*“⁷⁹ Název vesnice není v díle vůbec uveden a z předchozího úryvku pouze víme, že se děj románu odehrává v okolí kopce Soliska, který je součástí blíže nespecifikované vesnice. Tento název odkazuje na historickou hospodářskou činnost pastevců,

⁷⁵ Tamtéž, s. 7.

⁷⁶ Stavba repliky vozu VB: Jak na stavbu repliky vozidla Veřejné bezpečnosti. Online. In: Klub historie RAM Strnadice a příslušníci OO VB Strnadice. Dostupné z: <https://www.oovbstrnadice.cz/stavba-repliky-vozu-vb/>. [cit. 2024-06-15].

⁷⁷ Renovace historických vozidel VB a nejčastější chyby s tím spojené. Online. In: Policejní historická společnost o.s. Dostupné z: <https://phsos.webnode.cz/sekce/sekce-dopravni-techniky/policejni-vozidla/renovace-vozidel-vb/>. [cit. 2024-06-15].

⁷⁸ KŘENEK, Jiří. *Vesničkanka*. Brno: Blok, 1973, s. 52.

⁷⁹ Tamtéž, s. 24.

kdy se Solisko používá jako jeden z traťových názvů, které jsou často jediným svědectvím o dávné existenci salašnictví.⁸⁰ Jaroslav Štika, jehož dílo je zaměřené na region Moravského Valašska, vysvětluje původ názvu Solisko ve svém díle: „*Solisko či Solnisko (chráněné místo v horách, kam se ovcím na velké plochy kameny sypala sůl)*.“⁸¹

Děj vesnice se drží výhradně blíže nespecifikované vesnice a jejího okolí. V průběhu celého příběhu nepřechází do jiných měst či vzdálenějších lokalit, což umocňuje atmosféru izolace a uzavřenosti tohoto díla. Veškeré události a interakce se odehrávají právě zde, čímž se vesnice stává centrem veškerého dění.

3.1.3 Postavy

V tomto oddíle se zaměříme na postavy, které jsou klíčové pro děj tohoto díla. Nalezneme zde postavy hlavní i vedlejší, přičemž hlavní úlohu mají ženské postavy. Ústřední postavou je matka rodu Kateřina Valigurová a její tři dcery – Kateřina, Marie a Anděla. Tyto ženy tvoří jádro příběhu a jejich osudy a vzájemné vztahy jsou stěžejními prvky děje. Mužské postavy jsou pak spojeny s generací Valigurčiných dcer, kdy jejich role v příběhu je často definována jejich vztahem k těmto hlavním ženským postavám.

Kateřina Valigurová neboli Valigurka, vdova po lesním dělníkovi Mikuláši Valigurovi, pracuje na pile a má tři dcery – Kateřinu, Marii a Andělu. Jedná se o hlavní postavu, která je jakýmsi motivem silné ženské postavy. Je to velice pracovitá žena, která má práce až nad hlavu. „*Sotva se vrátila z jedné směny, už ji čekala druhá, její ruce se snad ani na chvílku nezastavily*.“⁸²

Valigurka lpí na starých mravních hodnotách, rodinné a vesnické tradice jsou pro ní také velice důležité, vše se musí řídit nejlépe dle jejích pravidel a jen ona má vždy pravdu:

„*Myslíš, že na tobě nepoznám, že ti něco vlezlo do hlavy?*“ *pravila přísně Valigurka.*

(...)

„*Tak vlezlo. Přece víte, maminko, že musí být vždycky po vašem*.“⁸³

Stará Valigurka dává svým dcerám rady do života, ať už se jedná o rady ohledně manželství nebo o rady související s domácností. „*No nic ... nic ... když to budeš umět, oteseš si ho, to už je tvá věc. Hlavně si ho drž hezky od těla. Nic nemáš, jenom to, co máš na sobě, když všechno svlíkneš, jen se nečuč, je to tak. Pánbíček ti toho nadělil dost, musíš s tím ale dobře a rozumně hospodařit, abys všechno nerozdala, co bys měla pak. Radím ti Mařo, ve všem chlapa*

⁸⁰ ŠTIKA, Jaroslav. *Etnografický region Moravské Valašsko: jeho vznik a vývoj*. Ostrava: Profil, 1973, s. 62.

⁸¹ Tamtéž, s. 62.

⁸² KŘENEK, Jiří. *Vesničanka*. Brno: Blok, 1973, s. 120.

⁸³ Tamtéž, s. 87.

*poslechni, ale jak za tebou poleze do postele a bude z něho táhnout kořalka, vyhod' ho, vykopni. Kdyby ti chtěl nadávat, pověz to mně, já si to s ním vyřídím. – S ožralým nebo neoholeným chlapem nikdy nespí. Též se pořádně oblíkej, čistě a příhodně ke každé práci. Na sebe nelituj času, vstávej dřív než on a dej se do pořádku, protože nemůže být nic škaredějšího na světě než taková nepořádná ženská, která vylítne z postele jako vrabec z hnízda a s očima ještě zalepenýma se motá kolem sporáku.*⁸⁴ Tady se jedná například o rady ohledně manželství, které dala Valigurová své prostřední dceři Marii před svatbou, než si Marie vzala Cyrila Argaláše. Sama matka Valigurka nebyla ze svatby Marie a Cyrila moc nadšená, protože se po vesnici roznášely o svatbě všelijaké drby, jelikož Cyril nebyl úplně ideálním nápadníkem. Proto se matka Marii často snažila nenápadně přemluvit, aby ještě změnila své rozhodnutí. Nakonec ale zjistila, že to je zbytečné a tak Marii dávala už jen všemožné rady. Všelijaké matčiny rady ovšem nesměřovaly pouze k Marii, ale i k ostatním dcerám. Tyto rady bývaly velice často neopodstatněné, dcery by je raději ani neslyšely a zároveň by se rády tomuto tématu vyhnuly, ale Valigurka byla prostě taková a nemohla si rady odpustit. Samozřejmě žádná z dcer nijak matce neodmlouvala, protože Valigurka byla přísná a stála si za svým. „*Rozhodnuto. Marie ani nehlesla. Kdo by taky protestoval, kdo by se vzepřel, když máma poručí.*“⁸⁵

Samozřejmě i přes tuto povahu měla Valigurka se svými dcerami skvělý vztah, všechny je milovala stejným dílem a jakmile měla nějaká z dcer potíže nebo starosti, tak to matku velice tížilo a snažila se být dcerám oporou. „*Já hloupá bába, řekla si. Myslíla jsem, že mi ubude starostí, když bude druhá dcera z chalupy, a naráz je jich ještě víc. Panebože nedopuť, pokřičovala se potají Valigurka a poznovu úkradkem pohlédla na dceru, která stála jako socha vedle matky a nepřítomně civěla na krvavý sluneční kotouč. Co bych asi já dělala v těch létech, kdyby mi odvezli muže, pomyslíla si. Chudák holka, ať je to jak je, tohle si nezasloužila...*“⁸⁶ Zhruba půl roku po Mariině svatbě se ocitl její muž ve vězení z důvodu rvačky. Valigurce bylo Marie líto, nabídla jí, aby se přestěhovala zpět k ní do chalupy, že by jí tam bylo veseleji než samotné v chalupě bez muže. Marie s tím ale nesouhlasila a tak jí matka alespoň chodila navštěvovat, ale nadále si dělala o Marii starosti.

Valigurka je ke svým dcerám velice otevřená, upřímná, nemají si většinou co tajit a když si matka něco myslí a chce si to ověřit, tak se okamžitě ozve. Pokud si něco vezme do hlavy, tak jí to není pořádně schopn nikdo vymluvit. Konkrétně například v následující ukázce, kdy Marie přijde navštívit matku, které se zrovna něco nezdá a okamžitě začne po Marii vyzvídat:

⁸⁴ Tamtéž, s. 11.

⁸⁵ Tamtéž, s. 13.

⁸⁶ Tamtéž, s. 14.

Chvíli pohlížela do dceřiny pobledlé tváře, pak rovně a zostra zaútočila hezky po Valigursku.

„Ty Mařo ... a nejsi ty v tom?”

Sedla si proti dceři a pozorně pohlížela do tváře.

„Vy máte ale nápady,“ ohranila se Marie.

„Mně to můžeš přece říct,“ připomněla Valigurka. „Na tom přece není nic divného. Divné by bylo, kdybys v tom nebyla.“

Marie pohlédla na matku, jako by chtěla říci ... maminko, maminko, ale motor v hlavě matky Valigurové se už roztočil.

(...)

„Mně budeš něco povídat. Podívám se na tebe a ...“

„A budu rodit. Vy to víte maminko, líp než já. Vy když si něco vezmete do hlavy ... škoda mluvit ...“⁸⁷

Kateřina Valigurová je žena, která lpí na dodržování morálních principů a drží se zastaralého způsobu vesnického myšlení. Ať už se jedná o cokoli modernějšího, tak to Valigurka nechce přijmout a je skeptická vůči novým věcem. Nepouští se svých tradičních myšlenek a zásad, což můžeme vidět v následující ukázce, kde jde s ostatními ženami z vesnice z pohřbu a společně kritizují pro ně nevhodné chování mladých dívek. *„Ty mladé pěkně začínají, kdo by to do nich řekl. Před pár lety se to dloubalo prstem v nose a teď? Jen se podívejme, co se to z nich klube. A všechno je jim jedno. Starý, mladý, svobodný, ženatý – kam ten svět jenom spěje, kam?“⁸⁸*

Prostřední dcera Kateřiny Valigurové Marie je citlivá, ale po otci tvrdá. Mařa, tak jak jí říká matka, si má brát o dvacet let staršího muže – čtyřicetiletého Cyrila Argaláše, ale po vesnici je ohledně svatby plno pomluv a ani matka není ze svatby nejnadšenější. Důvodem pomluv lidí z vesnice a odporu matky k svatbě je ten, že Cyril Argaláš už několikrát strávil pobyt ve vězení. Marie ale nedá na pomluvy a ani na názor matky a svatba se nakonec koná.

Její manžel Cyril se ale znovu ocitne ve vězení z důvodu rvačky, a tak zůstává Marie asi půl roku po svatbě sama ve stavení. *„Cyril. Když se vrátil ze stavby nebo z lomu, vzal kosu a pospíchal na louku, poklidil dobytek, vymetl králíkárnou a ještě stačil vydláždít dvůr velkými plochými kameny. Všude ho bylo vidět, všude tušila Marie jeho přítomnost – i když byl pryč, necítila se osamocená, protože věděla, že se vrátí.“⁸⁹* Marie pořád musela myslet na to, že je v chalupě sama a také pořád myslela na Cyrila. I když jí matka několikrát nabídla, aby se do té

⁸⁷ Tamtéž, s. 16–17.

⁸⁸ Tamtéž, s. 34.

⁸⁹ Tamtéž, s. 16.

doby než Cyrila pustí z vězení, přestěhovala k ní, tak to Marie odmítla. Snažila se přijít na jiné myšlenky, navštěvovala velice často matku se sestrou. Ale jakmile byla zase sama v chalupě, ve které bydlela předtím společně s Cyrilem, tak na ní padl smutek a opět cítila pocit osamělosti. Často v noci měla problém usnout a také se jí zdály sny, ve kterých spatřovala Cyrila. *“Ale usnout nemohla. Znovu viděla před sebou muže, jak ho odvádějí, znovu slyšela toho v uniformě – utírá si zpcené čelo a říká ... měla jste ho krotit ... vzpomněla si na matčina slova a styděla se za ně.”*⁹⁰

Patnáctiletá Anděla Valigurová je nejmladší dcerou Valigurky. Anděla se dobře učí a se souhlasem matky půjde dále studovat. Matka jí často považuje za drzou, protože Anděla prosazuje modernější názory na život. *„A chytrá ti je jak ten četník ... večer si sednu a vezmu k mlíku jakési čtení a tam vidím prej lesbická láska. Povídám – Andělo, nevíš, co to je – lesbická láska a ona no to je přece jasné mami, to je jako že se ženská se ženskou miluje. Položím ty noviny a povídám – jak to myslíš a ona – no tak, normálně, povídá. Když vy to, maminko, berete všechno tak přízemně. Zamilovat se můžete i do starého chomoutu.”*⁹¹ Občas potom mívá Anděla s maminkou spory, protože mezi nimi dochází k názorovému nepochopení a také má každá odlišné názory vzhledem k věku.

Anděla se snaží s matkou dobře vycházet, ale věc, která jí rozčiluje a kterou nedokáže přehlédnout, je matčino zacházení s ní jako s dítětem. Toto považuje Anděla za ponižující a je to jeden z těch důvodů, kvůli čemu za několik měsíců opustí matku se sestrami.

Anděla také cítí jakési odcizení od sester, se kterými měla nedávno velmi blízký vztah. Se všemi přicházejícími lidskými starostmi v sestřích pozoruje vážnost a také to, že se začínají chovat jako matka. *“Proč se všichni pořád přetvařují, napadlo Andělu, když poslouchala sestřiny řeči.”*⁹²

Kateřina, pětadvacetiletá dcera Valigurky, zdělila jméno, postavu i řeč po matce. Za matkou a sestrami jezdí jednou za čas, protože žije se svým manželem, který je povoláním důstojník. S manželem se jim vedlo dobře, měli své bydlení, práci, auto a děti zatím neplánovali.

Jednoho dne se však Kateřina ukázala v matčině domě a oznámila jí, že se s mužem rozešli a že by na nějaký čas chtěla bydlet s matkou a Andělou, dokud se situace nějak nevyřeší.

Velice zajímavou postavou je Umpaj, syn Hany Pajtové, kterou celá vesnice nazývala spíše jménem Hloupá Hana. Zemřela na otravu krve, při tom když se zranila o zrezivělý hřebík

⁹⁰ Tamtéž, s. 18.

⁹¹ Tamtéž, s. 110.

⁹² Tamtéž, s. 62.

a dále tomu nevěnovala pozornost. Na její pohřeb dorazilo jen pár lidí, ale její syn Umpaj mezi ně nepatřil, což bylo vzhledem k jeho mentalitě pochopitelné.

Umpaj se narodil Haně jedné mrazivé noci a i přes to, že byla Hana slabomyslná, tak k dítěti velice přilnula. Místo prvních slov asi ve čtyřech letech začal ze sebe vyrážet pouze jakési zvířecí skřeky a v tu chvíli lidé poznali, že prokletí z matky přešlo i na její dítě. Umpaj se začal toulat, toho, koho potkal, tak se k němu tisknul a křičel jako pomínutý át ... át ... át ...

Lidé z vesnice měli z Umpaje strach, schovávali se před ním a docházelo i k tomu, že na něj pustili psa. Tam kam přišel, tam většinou dostal výprask. Začal se toulat po lese, šplhal po stromech, živil se tím, co našel v lese a také si ochočil kavku. Hana sice syna tolikrát hledala, ale bylo to marné a Umpaj žil svůj život v lesích.

Nikdo Umpaje nebral vážně a když už se objevil ve vesnici, tak se mu akorát tak lidé vysmívali a nechovali se k němu lidsky, i když by Umpaj neublížil ani mouše. „*Tomu říkáte člověk?*“ *Protestoval Marmeláda.* „*Vidíte ten pohled doblba, tak se dívají opice, fakt. Já byl jednou v zoologické zahradě a tam jsem si prohlížel opice a ty opice se dívají přesně tak jako on.*“⁹³ Když na něj narazili místní chlapi z hospody, tak mu často poroučeli a nutili ho dělat nesmyslné věci jako například, aby jedl trávu. Umpaj je vzhledem ke své nemoci velice naivní a většina lidí z vesnice jej kvůli tomu zneužívá na různé složitější práce.

Umpaj se stěhuje k Marii, která mu nabídla na nějaký čas bydlení, aby se necítila osamocená. On jí za to pomáhá s prací kolem chalupy. Marie už není v prázdném domě tak sama a je vděčná, že má společníka, ke kterému se chová slušně. Nevšímá si ani pomluv ohledně toho, že u ní Umpaj žije. On sám dokonce rodinu Valigurových několikrát zachránil. Poprvé to bylo tehdy, kdy se k Marii přišla schovat její spolužačka Drozdová i s dítětem před manželem, který nevěřil tomu, že je dítě jeho a byl agresivní. „*Drozd přiskočil a zkroutil Marii ruku. Marie zaúpěla bolestí, klíč spadl na podlahu a hluše zazvonil. Drozd se rychle shýbl, ale v tu chvíli se zvedla od kamen černá hrouda, proletěla vzduchem a dopadla Drozdovi na záda. Byl to Umpaj. Všichni na něho zapomněli, dokonce i Marie. Kamínky se rozlítly po podlaze, a když se rozkutálely, ležel už mladý Drozd na zádech, chroptěl a na něm jako velký černý pavouk klečel Umpaj, svírající protivníkovu hrdlo svými pařáty jako kleštěmi.*“

Ivan Pavlíček, mužská postava, u níž se vyvíjí jeho vztah k Marii. Je to nový učitel ve škole, skládá básničky a čte do rozhlasu, je velice pracovitý a šikovný.

Je citově nestálý a nejistý, avšak se jedná o velice citlivého člověka. Na vesnici se přestěhoval, aby unikl zklamání z nešťastné lásky. Když potká Marii, opět se ocitá v citovém

⁹³ Tamtéž, s. 30.

zmatku, který se ještě více prohloubí, když se z lítosti ožení s Janou, dcerou hostinského. Stále jej to ale táhne k Marii. Během toho, co Janě pomáhá v hospodě, brzy zjistí, že jeho žena podvádí hosty a uvědomí si, že jejich dům je postavený z nakradených peněz. Pavlíček se od Jany odcizuje a rád by byl na blízku Marii, což se mu ke konci splní.

3.2 Analýza motivu a tématu stáří

Motiv stáří je v této kapitole zvolen kvůli jeho významné roli zobrazování generačního sporu, který je ústředním tématem příběhu. Generační spor je přirozeně spojen s motivem stáří, neboť ilustruje konflikt mezi starší a mladší generací, přičemž každá z nich má odlišné hodnoty, zkušenosti a pohledy na svět.

Motiv stáří nás provádí celým románem a je spojen především s postavou staré Valigurky, kterou stáří nejvíce proměňuje. Zpočátku je matka velice obratná, zvládá fyzicky velice náročnou práci, po které je schopna obstarat ještě všechnu práci kolem domu. Do práce se vydává buď pěšky, nebo na bicyklu, na kterém je i ve svém věku schopna jet: „*Na prastarém bicyklu, obtěžkaném dvěma napěchovanými nákupními kabelami, se blížila ke stavení matka.*“⁹⁴

Od počátku románu až téměř do jeho poloviny se zdravotní stav Valigurky nemění, je téměř pořád čilá a cokoliv spojeného se stářím se jí zatím vyhýbá. Avšak postupem času přicházejí starosti i ke staré Valigurce, které jsou spojeny s neúspěchem v manželství jejich dvou starších dcer. Dochází k častějším hádkám mezi matkou a dcerami. Toto napětí nedělá Valigurové vůbec dobře a zde dochází k prvním projevům stáří, které můžeme vidět na následující ukázce:

„Který ďábel to z tebe mluví,“ zarazila Marii matka. Zvedla prst a zahrozila. „Pamatuj si, Mařo, do smrti si pamatuj, že my, ženské, máme na tom světě jen bolest a dřinu. Toho potěšení je sakra málo, málo je ve světě radosti. Ale ať je to, jak je, ať se stane cokoli, čest máme jenom jednu, to si pamatuj. Kdyby svět mohl, kdybys jen trochu povolila, schlamstnul by tě jako nečistě zvíře. A čím víc jsi k světu, tím...“

Zatočila se jí hlava a musela si sednout, nohy jí docela vypověděly poslušnost.

Za pouhé dva dny prožila víc než za rok...⁹⁵

Předchozí ukázka je také reprezentací moudrého stáří, kde matka předává své životem nabyté zkušenosti a moudrost své dceři. Toto je typická perspektiva, která se často vyvíjí s věkem, kdy starší generace reflektuje své životní zkušenosti a snaží se je předat mladší

⁹⁴ Tamtéž, s. 119.

⁹⁵ Tamtéž, s. 124.

generaci. Motiv moudrého stáří je vyjádřen nejen skrze slova a rady matky, ale i skrze její fyzické projevy a celkový pohled na život.

Od předchozí ukázky to šlo s Valigurovou z kopce. Brala si k srdci snad vše, což jí přinášelo hodně stresu. Sama si začala uvědomovat a pozorovat na sobě, že stáří přichází i k ní. „*V ty dny víc než jindy si matka Valigurová uvědomovala, jak stárne. Zнала dobře ten pocit, ony kratičké záblesky ve vědomí člověka, v nichž s údivem zjišťuje, že to, co se zdálo tisíckrát stejné, jako by pojednou nabylo jiné podoby. Maličkosti. Vystouplý suk v prkně podlahy, kterého si nikdo nepovšiml, dokud se prkno nevyšlapalo, lípa na dvorku, jež si nečekaně usmyslila stínit větvovím okna, deset let nakřápnutý hrníček ze svatého Hostýna, který i tak věrně sloužil a pojednou se přímo v prstech změni v hromádku nepotřebných střepů ... ne na tom, co se rodilo, žilo, umíralo, ale právě na tom, co mělo být věčné, nepomíjející, neměnné, si matka Valigurová uvědomovala, že čas se dotýká i jí.*“⁹⁶ Valigurová vnímá stáří jako něco nevyhnutelného a bere to jako součást životního procesu. To, co se zdálo být neměnné a trvalé se najednou ukazuje jako křehké a pomíjivé. Jak se dozvídáme z ukázky, každodenní objekty a jevy, které dříve nevnímala, se nyní stávají symboly plynoucího času. Tímto uvědoměním, že ani ona není výjimkou z tohoto životního procesu, se stává ještě více propojená s přirozeným cyklem života.

„*Často se také zdávalo Valigurce o mrtvém muži. Přicházel unavený a ustaraný do jejích snů, s potrhaným juchtovým ruksakem na zádech, z něhož čouhala topůrka seker, a usazoval se v jizbě za stolem, nebo šla ona za ním, klopýtala přes kořeny a pevně svírala v prstech kastrůlek s jídle, šlo se jí těžce a namáhavě, na prsou jako by ji něco svíralo. Utíkala, utíkala, ale k muži se nemohla přiblížit ani o metr, chtěla vykřiknout, z hrdla se jí nevydral ani sten.*“⁹⁷ Tento úryvek nemusí být pouze ve spojení se zármutkem, který cítí po smrti svého muže. Je zde i jakési spojení se stářím a blížící se vlastní smrtelností. Mrtvý muž, který se objevuje v jejích snech unavený a ustaraný, může také představovat Valigurčinu vlastní únavu a starosti, které přicházejí s věkem. Potrhaný ruksak a čouhající topůrka seker mohou symbolizovat břemena a tíhu minulých let, která si s sebou nese i ve stáří a Valigurčino klopýtání přes kořeny a těžké kroky naznačují fyzické obtíže a omezení, která často přicházejí se stářím. Pocit svírání na prsou může být metaforou pro různé zdravotní problémy a její neschopnost přiblížit se k muži a vykřiknout může symbolizovat pocit bezmoci a ztráty kontroly, který mnozí lidé pociťují ve stáří, kdy se jejich schopnosti snižují, a závislost na ostatních roste. Celkově tento úryvek může reflektovat nejen emocionální stránku truchlení, ale

⁹⁶ Tamtéž, s. 136.

⁹⁷ Tamtéž, s. 138.

také fyzické a existenciální úvahy o stárnutí, ztrátách a blížícím se konci života, které přicházejí s pokročilým věkem.

„V ní, hlavu zamotanou do černého šátku, ležel zbytek toho, co se dřív nazývalo matkou Valigurkou, tvář té staré ženy byla voskově žlutá, jako by ji někdo posypal prachem, nezvykle velký, zašpičatělý nos z ní vyčníval tak nepřirozeně, tak opuštěně, že ve srovnání s drobnou, téměř vysušenou tváří, s propadlými očními důlky, v nichž se jen stíny značily drobtý očí, působil, jako by patřil někomu docela jinému.“⁹⁸ Hluboce dojemný a melancholický obraz matky Valigurky v jejím stáří vykresluje a popisuje její vzhled, který je neúprosně realistický a zdůrazňuje proces stárnutí, který proměnil její dřívější podobu. Tato část nám připomíná, jak čas neúprosně plyne a mění lidskou podobu v nepoznání.

Následující úryvek odhaluje proměnu staré Valigurky v jejím pokročilém věku, kdy se mění její preference a roste také citlivost na vnější podněty. Popis fyzických potíží (pálící oči, bušení srdce, šubavá bolest) naznačuje, že její tělo už nedokáže snášet to, co dokázalo snášet dříve. Tyto příznaky mohou být důsledkem různých zdravotních problémů spojených se stárnutím, jako jsou problémy s očima nebo například kardiovaskulární onemocnění. Fyzické nepohodlí je doprovázeno zvýšeným pocitem strachu a úzkosti, což je u starších lidí také běžné. Její obavy a strach z každého šustnutí a zvuku během noci poukazují na rostoucí pocit zranitelnosti a nejistoty. Máme zde nejen popis fyzických a psychických změn, které přicházejí s věkem, ale také se zde objevuje hluboký pohled na vnitřní život staré Valigurky. Její proměna z energické ženy na starší osobu je spojená se ztrátou vitality, jistoty a pocitu bezpečí:

V tom pološeru se cítila rozhodně líp. Jak dřív ráda vysedávala na sluníčku, teď vyhledávala šero a přítmi. Kdepak sluneční světlo. Brzy ji začaly ostře pálit oči, kupodivu, rozbušilo se jí srdce, i když seděla docela klidně, a opět ucítila už známou šubavou bolest.

A bála se. Zní to podivně u staré Valigurky, ale už to bylo tak. Téměř se děsila každického šustnutí; když se rozpršelo, probouzela se několikrát za noc, zdálo se jí, že někdo po dvoře chodí. A jak přišel ještě za tmy její čas, už bylo po spánku.⁹⁹

Valigurce se zdály různé sny, ale v tomto konkrétním se setkává opět se svým zesnulým mužem Mikulášem. Sen odráží její hlubokou touhu po spojení s ním i po spojení se smrtí a zároveň vyjadřuje její boj s vlastní smrtelností a stárnutím:

Tu noc se opět sešla matka Valigurka s mužem.

Řekl jí: „Nevypadáš dobře, Kateřino.“

A ona na to: „Však já se spravím. Až budeme spolu, spravím se.“

⁹⁸ Tamtéž, s. 147.

⁹⁹ Tamtéž, s. 163.

Ukázal jí ruce. Až se ulekla. Byly nezvykle bílé a měly dlouhé Kateřininy prsty s nehty, které se leskly jako perleť.

„Není tu místa pro tebe, Kateřino. Musíš počkat.“

Pokusila se odporovat.

„Vždyť já moc místa nezaberu, ty to víš. Když jsme oba bydlili v prádelně u sedláka, taky jsme toho moc neměli a směstnali jsme se oba,“ připomínala.

„Tam to bylo jinačí než tady,“ odporoval přísně lesní dělník Mikuláš Valigura. „Tady se všechno jinak počítá a měří...“

„Já se naučím. Zvyknu si, když budeme spolu.“

„Ale vždyť ti povídám, že je tu všechno jiné. Ty jsi člověk a člověka nebe neunes.“

„Když mě unese země, unese mě i nebe,“ bránila se zoufale. „Chci za tebou. Tady mě už nohy neposlouchají a všechno se mi motá před očima...“

(...)

Tvář muže se rychle rozplynula. Valigurka se probudila, postel se s ní kymácela.¹⁰⁰

Valigurka touží být znovu se svým mužem, což symbolizuje její touhu po klidu a útěše, které nalézala v jejich společném životě. Její slova *„Až budeme spolu, spravím se.“* naznačují, že věří, že přítomnost jejího muže by jí mohla přinést úlevu od fyzických strastí. Mužova slova *„Není tu místa pro tebe, Kateřino. Musíš počkat.“* a *„Ty jsi člověk a člověka nebe neunes.“* zdůrazňují rozdíl mezi světem živých a mrtvých. Valigurka se snaží najít místo mezi těmito dvěma světy, ale Mikuláš jí připomíná, že ještě nenadešel její čas. Valigurčina snaha přesvědčit Mikuláše, že ji *„unes i nebe“*, ukazuje na její zoufalou potřebu úniku do nebe a návratu k němu.

V předchozí ukázce nacházíme prvky sentimentálního stáří, které odráží Valigurčinu citovost a hlubokou nostalgii. Tato touha po spojení s minulostí je typickým projevem sentimentálního stáří, kdy starší lidé často vzpomínají na své minulé vztahy a zážitky.

„Tady tu chalupu jsme s tatíkem vlastníma rukama postavili, tady jste se všechny narodily, tady i umřu.“¹⁰¹ Smrt je odjakživa především ve spojení se stářím. Pro Valigurku je toto jedno z nejdůležitějších přání, které několikrát řekla svým dcerám. Chalupa představuje pevný bod v jejím životě a je symbolem kořenů a rodinné historie. Výrok *„tady i umřu“* odráží přijetí nevyhnutelnosti smrti a ukazuje, že Valigurka přijímá svou smrtelnost a nachází v ní smysl tím, že chce zemřít na místě, které je pro ni významné.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 168–169.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 197.

3.4 Analýza motivu a tématu přírody

Motiv přírody je zde především ve spojení s okolím Valašska, které je kouzelné pro svou prostotu a krásu. Kopce nabízejí nádherné výhledy na krajinu a lesy se střídají s loukami, kde kvetou různé druhy květin. „*Počátkem června vykvetou na louce za Valigurčíným stavením kopretiny. Asi se jim právě tam dobře daří, protože jsou to kvítka, jaká se nenajdou v celé dědině – nerostou, nastavují slunci sněhobílé, na okrajích nakrvavělé okvěti – louka v ten čas vypadá, jako by na ni napadl čerstvý sníh.*“¹⁰² Valašsko je místem, kde se člověk může zastavit, nadechnout a vnímat přírodu všemi smysly. Tady se dá najít klid a spojení s přírodou, která nám v každodenním životě často chybí.

Valašsko je regionem, kde příroda hraje zásadní roli v každodenním životě jeho obyvatel. Autor vyrůstal v této oblasti, což mělo hluboký vliv na jeho vnímání světa a tvorbu. Autorovo dětství na Valašsku ho naučilo respektu k přírodě a jejím zákonům, což je patrné v jeho dílech, kde příroda není jen kulisou, ale aktivním účastníkem děje. Tento region tak zůstává nejen místem jeho původu, ale i nevyčerpatelným zdrojem inspirace.

Motiv přírody je zde i ve smyslu propojení člověka se zvířaty, což zobrazuje následující ukázka. V tomto případě jsou v této ukázkě Marie a její matka Valigurka zosobněním tradičního venkovského života, kde je soužití s přírodou a zvířaty nedílnou součástí každodenního dne:

Marie šla do chlíva za matkou. Tam pokojně ležela červenobílá kravka, přežvykovala, koulela velkýma, bezelstnýma očima a objemné břicho se jí nadouvalo jako měch.

*„Máš ji v pořádku,“ chválila Valigurka dceru. „Kdo s dobyt看 necítí, neměl by ho chovat.“*¹⁰³

V knize není zobrazen pouze harmonický a respektující vztah ke zvířatům, ale nalezneme zde také špatné zacházení s nimi. Tato pasáž krásně kontrastuje s předchozím úryvkem, kde Marie a Valigurka představují harmonický vztah k přírodě, založený na péči, respektu a empatii. Jejich soužití s kravkou je klidné a láskyplné, z čehož vyplývá, že respekt a citlivost ke zvířatům jsou klíčovými body. Na druhé straně, Dornákovu kruté zacházení s koňmi ukazuje opačný extrém. Jeho neschopnost respektovat a chápat potřeby zvířat vede nakonec i k jeho vlastní zkáze, kdy se předpověď hajného opravdu vyplní. Dornákov příběh nám připomíná, že bezcitnost a násilí vůči přírodě a jejím tvorům mohou mít i vážné negativní důsledky:

¹⁰² Tamtéž, s. 118.

¹⁰³ Tamtéž, s. 12.

Jednou odváželi z lomu kámen a Dorňák si naložil tolik, že se kola zabořila téměř po osy do jílovité, rozježděné zeminy. Když nemohl vyjet na cestu, začal se vztekat.

(...)

Tahouni se vzpírali pod ranami biče, a jak smýkali vozem, bořila se kola ještě hloub. Dorňák, zaklesnutý ramenem za lušni, sípěl:

„Hyjé ... hyjé, mrchy ... žebráci...“

Vůz sebou škulbl, Dorňák ztratil oporu a upadl obličejem na zem. Když se zvedl, byl samá krev. Skočil k potoku, vytrhl z metru bukový kuláč.

V jeho krvavých očích byla bezcitná sveřepost zuřivce. Zvedl kuláč nad hlavu, koně se vzepjali, tu přiskočil Argaláš a vytrhl mu kuláč z rukou.

(...)

„Jaký forman, takový kuň,“ odpověděl mu přátelsky Argaláš. Když se tě koně bojí, jsi špatný forman.“

(...)

„Jednou tě zabijí, uvidíš,“ varoval Dorňáka hajný. „Jednou zůstaneš ležet ve chlívě a už z něho nevyjdeš. Vynesou tě.“¹⁰⁴

Co ale v knize také můžeme najít je respekt k přírodě. V ukázce se jedná konkrétněji o respekt ke zmiji, která ztělesňuje něco neznámého, nebezpečného a člověk na ni může velice jednoduše v přírodě narazit. Tento respekt a pochopení jsou klíčové pro harmonické soužití s přírodou. Toto nám přibližuje tato ukázka:

„Vy se bojíte hadů?“ pravil.

Marie neodpověděla. Pavlíček si povzdechl, vstal a vytáhl z kapsy nůž.

„Nechte ho,“ vydechla Marie.

Pavlíček uřízl z ořešáku vidličku, ledabytle došel ke zmiji a těsně za hlavou prudce přitiskl zmiji ke kameni. Teprve v tu chvíli se had proměnil v pružinu.

„Tak se přece nebojte, už nic neudělá,“ krákorál Pavlíček.

Marie se váhavě přišourala blíž, připravena dát se každou chvíli na útěk. Zmije se svíjela kolem klacku a otvírala tlamičku.¹⁰⁵

V knize se nacházejí pasáže, které popisují sílu přírodních živlů. Jedná se například o povodně, záplavy, požár či v případě této ukázky o bouřku: *„Tu vyšlehl z oblohy nafialovělý plamen a vzápětí se ozval ohlušující třesk, že se Pavlíček mimoděk přikrčil a rozeběhl. Udeřilo někde hodně blízko a to jako by poznovu rozčíslo oblohu ve dvě. Nové a nové provazce se řinuly*

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 50.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 40.

z oblohy, země je už nestačila pít a tonula v těch přívalech. (...) V té chvíli opět zahřmělo, jako by do roští dopadl granát.“¹⁰⁶ Konkrétně tato část nám silně připomíná, jak nezkrotná a mocná dokáže příroda být. Skrze popis bouřky, jejích blesků a hromů, které rozčesávají oblohu a zaplavují zemi je jasně zřejmé, že příroda má své vlastní zákony a síly, které člověk nemůže ovládnout.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 175.

Závěr

V bakalářské práci jsme se věnovali dílu Jiřího Křenka. Cílem práce byla podrobná interpretace a analýza vybraných motivů, které využívá v jeho románu *Vesničanka*.

První kapitola se zabývala problematikou regionu v literatuře. Druhá kapitola se soustředila na život spisovatele Jiřího Křenka a na jeho tvorbu.

V rámci interpretace jsme se zaměřili především na podstatné úryvky z knihy a na hlavní postavy románu. Což nám pomohlo osvětlit a lépe pochopit děj a charaktery postav. Tato interpretace nám umožnila nejen lépe porozumět jednotlivým pasážím, ale i hlubšímu smyslu a poselství románu. Klíčové momenty nám odhalily zásadní informace o vztazích mezi postavami a také hlavní témata.

V rámci analýzy vybraných motivů, která byla hlavním bodem poslední kapitoly, jsme se soustředili na dva konkrétní motivy, které v románu hrají roli – motiv stáří a motiv přírody. Motiv stáří je v románu hluboce zakořeněný a symbolizuje nevyhnutelné změny, které přicházejí s věkem. Tento motiv je spojen především s postavou staré Valigurky, na kterou jako na energickou ženu dopadá proces stárnutí, který se nevyhýbá nikomu. Motiv přírody hraje klíčovou roli při zobrazování prostředí, jehož krásy a drsnost jsou neoddělitelnou součástí života postav. Příroda je zde zobrazena jako mocná síla, která může být laskavá i nebezpečná a lidský život je v ní hluboce zakotven. Oba motivy, stáří i příroda, se v románu propojují a vzájemně se ovlivňují.

Dílo Jiřího Křenka zůstává aktuální i v dnešní době. Navíc Křenkovo dílo poukazuje na univerzální lidské hodnoty, jako jsou rodinné vztahy, soudržnost a individuální odpovědnost vůči ostatním. Tyto hodnoty jsou dnes stejně důležité jako kdykoli předtím. Román může sloužit jako inspirace pro čtenáře hledajícího smysl a hodnoty ve stále se měnícím světě.

Závěrem lze vyslovit to, že práce posloužila nejen k hlubšímu porozumění danému dílu, ale také k odhalení jeho místa v rámci regionální literatury.

Zdroje

- DEMEL, Jiří. *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*. Valašské Meziříčí: Valašské Athény, 2000.
- HRABÁK, Josef. *Jiří Křenek: Portréty spisovatelů*. Praha: Československý spisovatel, 1988.
- HUBEROVÁ, Marie. *Regionální literatura ve veřejných knihovnách: doplňování-zpracování-informace*. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky, 1992, s. 10. ISBN 80-7051-055-2.
- *Jiří Křenek*. Online. Slovník české literatury pro roce 1945. 1994, 2023. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1261&hl=k%C5%99enek+>. [cit. 2024-05-05].
- KRYSTÝNEK, Jiří. K otázce regionalismu v literatuře. Online. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná*. 1958, roč. 6, č. D4, s. [15]–32. ISSN 0231-7818. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/node/3884>. [cit. 2024-05-08].
- KŘENEK, Jiří. *Vesničanka*. Brno: Blok, 1973.
- KŘENEK, Jiří. *Jahody na stéble trávy*. Brno: Blok, 1975.
- KŘENEK, Jiří. *Čas ozimů, polomů a štěpů*. Praha: Mladá fronta, 1981.
- KŘENEK, Jiří. *Dům mezi modříný*. Brno: Blok, 1984.
- MÁLKOVÁ, Iva a Svatava URBANOVÁ. *Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945-2000)*. Olomouc, Ostrava: Votobia, Ústav pro regionální studia Ostravské univerzity, 2001. ISBN 80-7198-515-5.
- MIKULCOVÁ, Marie a Miroslav GRACLÍK. *Kulturní toulky Valašskem: 323 profilů osobností Valašského království*. Frýdek-Místek: Alpress, 2001. ISBN 80-7218--649-3.
- Renovace historických vozidel VB a nejčastější chyby s tím spojené. Online. In: Policejní historická společnost o.s. Dostupné z: <https://phsos.webnode.cz/sekce/sekce-dopravni-techniky/policejni-vozidla/renovace-vozidel-vb/>. [cit. 2024-06-15].
- *Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa*. Praha: Komunistická strana Československa, 1. 8. 1969, 49 - 50(179). ISSN 0032-6569. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:7a923040-5fd4-11de-ad95-000d606f5dc6>. [cit. 2023-07-12].
- Stavba repliky vozu VB: Jak na stavbu repliky vozidla Veřejné bezpečnosti. Online. In: Klub historie RAM Strnadice a příslušníci OO VB Strnadice. Dostupné z: <https://www.oovbstrnadice.cz/stavba-repliky-vozu-vb/>. [cit. 2024-06-15].

- SVOBODA, Jiří. *Region a jeho reflexe v literatuře: Sborník prací filozofické fakulty Ostravské univerzity*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 1997. ISBN 80-7042-483-4.
- ŠTIKA, Jaroslav. *Etnografický region Moravské Valašsko: jeho vznik a vývoj*. Ostrava: Profil, 1973.
- URBANOVÁ, Svatava. Chápání regionu a regionální tematiky: Průzkumná sonda do recepce literatury v oblasti Slezska a severní Moravy. Online. In: *Česká literatura 4/2013*. Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1999, s. 602–627. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42708285>. [cit. 2024-05-11].
- ZETEK, Mojmír. *Jiří Křenek: Monografie*. Vsetín: Okresní knihovna, 1985.
- stati a články z dobového tisku